

УДК 343.241

<https://doi.org/10.34142/23121661.2021.34.15>

orcid.org/0000-0003-1156-9190

© Димитрієва Т.В., 2021

Т.В. Димитрієва

**ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ
ПРИЗНАЧЕННЯ БІЛЬШ М'ЯКИХ
ПОКАРАНЬ, НІЖ ПЕРЕДБАЧЕНО ЗАКОНОМ
В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ ТА УКРАЇНІ**

T. Dymytriieva

**COMPARATIVE-LEGAL ANALYSIS
PROVIDES MORE IMPRESSIONS BELOW
THE LAW IN FOREIGN COUNTRIES
AND UKRAINE**

Анотація. У поданій статті досліджуються проблемні питання призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом у Кримінальному кодексі України та нормах кодексів зарубіжних країн, порівняння практики застосування норм зарубіжними країнами.

На основі проведеного дослідження норм призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, що містяться в кодексах деяких зарубіжних країн, було виявлено закріплення положень, які встановлюють межі «зниженого» покарання, що може призначатись особі, вихід за які є недопустимим.

На підставі аналізу приписів Кримінального кодексу України, Республіки Білорусь, Італійської Республіки, Республіки Польща та Федеративної Республіки Німеччина, що закріплюють правила призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом у цій статті формулюються висновки, спрямовані на вдосконалення законодавчої регламентації ст. 69 Кримінального кодексу України.

Подальший аналіз практики застосування норм призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, що міститься в зарубіжних кодексах, може забезпечити внесення змін до статті 69 КК України, а також вдосконалення застосування аналізованого правового механізму в практиці національного судочинства під час призначення покарань.

Ключові слова: покарання; призначення покарання; більш м'яке покарання, ніж передбачено законом; вдосконалення покарань; порівняльно-правовий аналіз.

Аннотация. В данной статье рассмотрены вопросы назначения более мягкого наказания, чем предусмотрено законом в Уголовном кодексе Украины, и нормах кодексов зарубежных стран, сравнение практики применения норм зарубежными странами.

На основе проведенного исследования норм назначения более мягкого наказания, чем предусмотрено законом, содержащихся в кодексах некоторых зарубежных стран, было

виявлено закрєплєння положєнь, котрє устанавлюють предєлы «пониженного» накарєня, котрє може назначаться лицу, виход за котрє явлєтся недопустимим.

На основаннї аналізу предписаннї Уголовного кодексу України, Рєспублїки Бєларусь, Італїанської Рєспублїки, Рєспублїки Польща і Федеративної Рєспублїки Нємєнїя, закрєплєючє правила назначєня бєлє мягкого накарєня, чєм предусмотрєно законом в данної статтє формулюютьсє виводы направлєны на совершенствованнє законодательної рєгламентации ст. 69 Уголовного кодексу України.

Дальнєйший аналіз практики применєня норм назначєня бєлє мягкого накарєня, чєм предусмотрєно законом, содержитсє в зарубєжних кодексах і може буть основаннєм внєсєннєу измєнєннї в статтє 69 УК України, а такжє совершенствованнє применєня рассматриваемого правового механїзма в практикє національного судопроїзводства при назначєннї накарєннї.

Ключєвыє слова: накарєннє; назначєннє накарєня; бєлє мягкое накарєннє, чєм предусмотрєно законом; совершенствованнє накарєннї; сравнительно-правовой анализ.

Abstract. This article examines the problematic issues of imposing a milder punishment than provided by law in the Criminal Code of Ukraine and the codes of foreign countries, comparing the practice of applying the rules by foreign countries.

On the basis of the study of the norms of imposing a milder punishment than provided by law contained in the codes of some foreign countries, it was found that provisions establish the limits of «reduced» punishment that can be imposed on a person for which it is inadmissible.

Based on the analysis of the provisions of the Criminal Code of Ukraine, the Republic of Belarus, the Italian Republic, the Republic of Poland and the Federal Republic of Germany, which establish rules for imposing a milder punishment than provided by law, this article draws conclusions aimed at improving legislation regulation of article 69 of the Criminal Code of Ukraine.

Further analysis of the practice of applying the rules of milder punishment than provided by law contained in foreign codes can ensure amendments to article 69 of the Criminal Code of Ukraine, as well as improving the application of the analyzed legal mechanism in the practice of national justice in sentencing.

Key words: punishment, sentencing, purpose milder punishment than envisaged by the law.

Постановка проблеми. Покарєння є одним з провідних інститутів кримінального права та важливим інструментом у руках держави для охорони найбільш значущих суспільних відносин. Покарєння є поширеною формою реалізації кримінальної відповідальності, і в покарєннї виражаєтьсє від імені держави негативна оцінка вчиненого злочину та особи злочинця. Покарєння має відповідати тяжкості вчиненого злочину, бути справедливим і достатнім для виправлєння засудженого та запобіганнє вчинєннє нових злочинів. Тільки таке покарєння сприймаєтьсє винуватцєм та іншими особами як кінцевий і достатній результат вчиненого кримінального правопорушєннє.

Ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушєннє та характеристика винуватої особи відіграє важливу роль під час призначєннє покарєннє та може буть підставою для призначєннє покарєннє, не пов'язаного з ізоляцією винуватця від суспільства. Пункт 3 ч. 1 ст. 65 Кримінального кодексу України

звертає увагу на те, що суддя має враховувати обставини, які пом'якшують та обтяжують покарання під час їхнього призначення.

У кримінальному законодавстві України призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, регулюється ст. 69 Кримінального кодексу України, де зазначено: «за наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винуватого суд, умотивувавши своє рішення, може призначити основне покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу, або перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК за цей злочин» [1].

Одним із шляхів вдосконалення інституту кримінальних покарань в частині призначення більш м'яких покарань, ніж передбачено законом, є проведення порівняльно-правового аналізу законодавства зарубіжних країн та національного законодавства. Беручи до уваги практику застосування зарубіжними країнами досліджуваного питання, можна уникнути хибних шляхів розвитку призначення більш м'яких покарань та вдосконалити норми кримінального законодавства України.

Аналіз основних досліджень. Питанням вивчення зарубіжного досвіду у сфері покарань та призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, присвячено праці науковців, зокрема Н. О. Гуторової, Т.А. Денисової, М. Г. Корабель, В.І. Тютюгіна, О.В. Євдокімової, Р.Ш. Бабанли та інших науковців. В. І. Тютюгін у своїх роботах досліджує нерозривну єдність та взаємозв'язок підстав призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом [2]. Р. Ш. Бабанли зробив порівняльний аналіз особливостей призначення більш м'яких покарань у КК Білорусі з метою вдосконалення норм КК України [3]. М. Г. Корабель проведено аналіз призначення додаткових покарань у процесі призначення більш м'яких покарань, ніж передбачено законом в країнах Європейського Союзу [4]. Але відсутність повного комплексного порівняльно-правового аналізу призначення більш м'яких покарань, ніж передбачено законом, є підставою для подальших наукових досліджень.

Формування мети статті. Метою статті є розгляд правових основ призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, проведення правового аналізу норм Кримінального кодексу України та зарубіжних країн, що регулюють особливості призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, відповідних доктринальних поглядів, а також практики застосування ст. 69 Кримінального кодексу України та вироблені на цій основі висновків, спрямованих на удосконалення національного законодавства.

Виклад основного матеріалу. В. І. Тютюгін у своїх роботах зазначає, що: «підстава застосування ст. 69 Кримінального кодексу України містить дві складові, що враховуються судом у їхній нерозривній єдності та взаємозв'язку:

1) наявність декількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину;

2) дані, які певним чином характеризують особу винного» [2, с. 167].

Зі змісту ст. 69 КК України вбачається, що «суд, реалізуючи приписи цієї статті, може прийняти одне з таких рішень:

1) призначити основне покарання, нижче від найнижчої межі, установлені в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України за цей злочин;

2) перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України за цей злочин;

3) не призначати додаткового покарання, що передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України за цей злочин як обов'язкове» [5, с. 18].

У процесі проведення порівняння кримінального законодавства було встановлено, що особливістю КК Італії порівняно з КК України є положення, яким встановлено межі зниження покарання, якщо воно призначається нижче від найнижчої межі, передбаченої санкцією статті. Як зазначає Р. Ш. Бабанли, «за наявності декількох пом'якшувальних обставин згідно зі ст. 67 КК Італії призначене покарання після зменшення не може бути меншим за 10 років позбавлення волі, розмір інших видів покарання не може бути нижчим від однієї четвертої встановленого покарання» [3, с. 46].

Досить схожим є підхід до регламентації випадків призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом у кримінальному праві Білорусі. Відповідно до ч. 1 ст. 70 КК Республіки Білорусь «суд з урахуванням особи винуватця за наявності виняткових обставин, пов'язаних з метою, мотивами, роллю особи та її поведінкою під час або після вчинення злочину, які істотно знижують ступінь суспільної небезпечності діяння, може призначити більш м'яке покарання, або не призначити додаткове покарання, передбачене як обов'язкове» [6]. Водночас частина друга цієї статті встановлює, що такими винятковими можуть бути визнані як окремі пом'якшувальні обставини, так і їхня сукупність. Відповідно до ч. 1 ст. 63 Кримінального кодексу Республіки Білорусь «обставинами, що пом'якшують відповідальність, визнаються:

1) явка з повинною;

2) щире розкаяння в скоєному злочині;

3) активне сприяння виявленню злочину, викриттю інших учасників злочину, розшуку майна, отриманого злочинним шляхом;

4) надання медичної або іншої допомоги потерпілому безпосередньо після злочину; добровільні відшкодування шкоди, сплата доходу, отриманого злочинним шляхом, усунення шкоди, заподіяної злочином; інші дії, створені для відшкодування такої шкоди;

5) наявність на утриманні у винуватця малолітньої дитини;

6) вчинення злочину внаслідок збігу тяжких особистих, сімейних чи інших обставин;

7) вчинення злочину під впливом погрози чи примусу або в силу матеріальної, службової або іншої залежності;

8) вчинення злочину під впливом протиправних або аморальних дій потерпілого;

9) вчинення злочину у разі порушення умов правомірності крайньої необхідності, перебування серед співучасників злочину за спеціальним завданням, обґрунтованого ризику, виконання наказу або розпорядження;

10) вчинення злочину вагітною жінкою;

11) вчинення злочину особою похилого віку».

У ч. 2 ст. 69 Кримінального кодексу Білорусі вказано те, що «суд може визнати пом'якшувальним відповідальність та інші обставини, не зазначені у цій статті» [6].

Отже, на відміну від ст. 69 КК України, яка обов'язковою умовою призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, визначає декілька обставин, що пом'якшують покарання, КК Білорусі як такою правовою підставою визначає виняткові обставини. Іншими словами, існування не будь-якої обставини, що пом'якшує покарання чи їхньої сукупності можуть бути визнані правовою підставою застосування аналізованого правила призначення покарання, а лише тих, які розцінені в конкретному випадку як виняткові.

Р. Ш. Бабанли зазначає, що «КК Білорусі та КК України не мають принципових відмінностей. До непринципових відмінностей належить більша деталізація в КК Білорусі чинників, які мають враховуватися під час обрання виду та розміру покарання, оскільки у вітчизняному КК використано більш загальні формулювання: ступінь тяжкості вчиненого злочину та особу винуватця, а згідно з КК Білорусі суд має оцінювати і заподіяну шкоду, і доходи, отримані злочинним шляхом, мотиви й мету вчиненого злочину» [3, с. 47].

На відміну від Кримінального кодексу Республіки Білорусь, німецьким кримінальним законом досить детально визначені обставини, які мають враховуватися під час призначення більш м'якого покарання, а саме: рушійні мотиви й мета особи, що вчинила злочин; хід думок, які виявились у вчиненні злочинного діяння, і воля, виявлена в його вчиненні; ступінь порушення обов'язків; спосіб вчинення та наслідки діяння винуватця; попереднє життя

правопорушника, його особисті та матеріальні умови, а також його поведінка після вчинення діяння, особливо його зусилля відшкодувати заподіяну шкоду і досягти угоди з потерпілим.

Проаналізувавши польське кримінальне законодавство, встановлено те, що згідно з § 6 ст. 60 КК Польщі «надзвичайне пом'якшення покарання зумовлює необхідність дотримання таких правил:

1) якщо скоєне є тяжким злочином, суд призначає покарання у вигляді позбавлення волі, не нижче за одну третину нижньої межі покарання, встановленої в санкції;

2) якщо вчинене є менш тяжким злочином, тоді нижньою межею, встановленою в санкції статті, є покарання у вигляді позбавлення волі не менше ніж одного року, суд призначає штраф, обмеження волі або позбавлення волі;

3) якщо вчинене діяння є менш тяжким злочином, тоді нижньою межею, встановленою в санкції, є позбавлення волі строком до одного року, суд призначає штраф або обмеження волі» [7].

Водночас таке надзвичайне пом'якшення відповідно до КК Польщі може бути як факультативним, так і обов'язковим. «Обов'язкове пом'якшення покарання (призначення нижче від найнижчої межі або умовне звільнення) має бути здійснене в таких випадках:

1) особою, яка вчинила злочин у співучасті, надано інформацію, що стосується інших осіб, які вчинили злочин, або інших істотних особливостей відповідного діяння;

2) за клопотанням прокурори більш м'яке покарання або умовне звільнення від відбування покарання може бути застосовано до особи, яка безвідносно до злочину, у якому вона обвинувачується, повідомляє невідому органам слідства інформацію, пов'язану з іншим злочином, за яке передбачено покарання понад п'ять років позбавлення волі» [7].

Висновки. Отже, у процесі проведення порівняння норм зарубіжних країн та України, що регламентують призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, варто зазначити, що до переваг кодексів деяких зарубіжних країн є закріплення в них положень, які встановлюють межі «зниженого» покарання, що може призначатись особі, вихід за які є недопустимим.

Розвиток кримінального законодавства України у сфері призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, залежить від співвіднесення його основних положень із нормами законодавства іноземних держав. У кримінальному законодавстві Польщі деталізовано у вичерпному переліку випадки обов'язкового пом'якшення покарання (призначення нижче від найнижчої межі або умовне звільнення) [8]. У КК Білорусі виявлено більшу деталізацію чинників, що враховуються судом у процесі обрання виду та

розміру покарання, суд має оцінювати й заподіяну шкоду, і доходи, отримані злочинним шляхом, мотиви й мету вчиненого злочину.

У науковій статті розглянуто питання доцільності вивчення зарубіжного досвіду для подальшого вдосконалення норм Кримінального кодексу України в частині призначення більш м'яких покарань, ніж передбачено законом. Зроблено висновок про більш уточнений підхід щодо досліджуваного питання, що є необхідним для впровадження у національне законодавство.

Література

1. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 05 квітня 2001 року. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#>;
2. Тютюгін В. І., Євдокімова О. В. Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом. Вісник Асоціації кримінального права України. 2015. № 2(5). С. 367–371;
3. Бабанли Р. Ш. Призначення покарання в Україні: теоретико-прикладні засади. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. 488 с.;
4. Корабель М. Г. Правовий аналіз інституту конфіскації майна в окремих країнах Європейського Союзу: зб. наук праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Харків: Право, 2018. Вип. 28. С. 132–138;
5. Євдокімова О. В. Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Харків: Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого, 2017. 19 с.;
6. Кримінальний кодекс республіки Білорусь. URL: <http://etalonline.by/?type=text&regnum=НК9900275#>;
7. Кримінальний кодекс республіки Польщі. URL: <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1246817&subID=100110056,100110057>;
8. Крилова Н.Е. Кримінальне право зарубіжних країн. 2017. С. 245. URL: https://stud.com.ua/67756/pravo/kriminalne_pravo_zarubizhnih_krayin.